

Василь Васильович КІКІНЧУК,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)

ГЕНЕЗА НАУКОВОЇ ДУМКИ ЩОДО ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Наголошено, що неможливо уявити кримінальне провадження поза процесу доказування та навпаки, бо вказані різновиди діяльності є взаємопов'язаними. Акцентовано, що кримінальний процес є динамічним, зазнає змін з урахуванням розвитку суспільства, правової системи тощо, а значить окремі елементи (інститути) кримінального процесуального права еволюціонують, що знаходить своє відображення в наукових теоріях. З'ясовано, що становлення та розвиток наукової думки про сутність, зміст і значення засобів доказування в кримінальному провадженні здійснювалося під впливом багатьох чинників та напряду залежать від сформованих підходів не тільки в науці кримінального процесу, а й у доказовому праві. Підкреслено, що безпосередній вплив на генезу наукової думки про засоби доказування в кримінальному провадженні здійснює постійне оновлення кримінального процесуального законодавства з урахуванням суспільних потреб, приміром на тлі розвитку демократичної та правової держави, імплементації міжнародно-правових стандартів у вітчизняний кримінальний процес, пристосування процедури здійснення кримінального провадження до умов воєнного стану тощо. Встановлено, що генеза наукової думки щодо засобів доказування у кримінальному провадженні релевантна становленню та розвитку наукових підходів до визначення теорії доказів і кримінального процесуального доказування. Констатовано, що становлення наукової думки про засоби доказування в кримінальному провадженні припадає на першу половину ХХ ст., коли засоби доказування розглядалися через призму характеристики предмета теорії доказів і процесу доказування. Зазначено, що розвиток наукового уявлення про засоби доказування в кримінальному провадженні корелюється з історичними періодами розвитку

кримінального процесу загалом і вчення про докази та доказування в кримінальному провадженні зокрема. Встановлено, що зі змінами наукових підходів до визначення доказування в кримінальному провадженні релевантно видозмінювалися й наукові позиції з приводу трактування засобів доказування: від визнання єдиним засобом доказування доказів до включення до системи засобів доказування поряд із доказами процесуальних дій, криміналістичних засобів збирання доказів, логічних прийомів тощо.

Ключові слова: доказування, кримінальне процесуальне доказування, засоби доказування, кримінальне провадження, кримінальне процесуальне законодавство, наукова думка, наукові позиції, наукові підходи, концепції, теорії, генеза, становлення, розвиток.

Постановка проблеми. Неможливо уявити кримінальне провадження поза процесу доказування та навпаки. Адже вказані різновиди діяльності є взаємопов'язаними, що знаходить свій вираз у наступному: вирішити завдання кримінального провадження можливо тільки шляхом збирання, перевірки й оцінки доказів задля встановлення обставин, які підлягають доказуванню; діяльність з доказування реалізується виключно в рамках кримінального провадження, за допомогою засобів і способів, регламентованих кримінальним процесуальним законодавством. Звісно, кримінальний процес, як і будь-яка юридична наука та галузь права, є динамічним, зазнає змін з урахуванням розвитку суспільства, правової системи тощо. Відповідно, й окремі елементи (інститути) кримінального процесуального права еволюціонують. Ба більше, все це знаходить своє відображення в наукових теоріях. Зокрема, наведене стосується засобів доказування в кримінальному провадженні, які є невід'ємним елементом процесу доказування. Становлення та розвиток наукової думки про сутність, зміст і значення засобів доказування в кримінальному провадженні здійснювалося під впливом багатьох чинників та напряду залежать від сформованих підходів не тільки в науці кримінального процесу, а й у доказовому праві. Крім того, безпосередній вплив на генезу наукової думки про засоби доказування в кримінальному провадженні здійснює постійне оновлення кримінального процесуального законодавства з урахуванням суспільних потреб, приміром на тлі розвитку демократичної та правової держави, імплементації міжнародно-правових стандартів у вітчизняний кримінальний процес, пристосування процедури здійснення кримінального провадження до умов воєнного стану тощо. З урахуванням вищенаведеного вважаємо актуальним питання про генезу наукової думки щодо засобів доказування в кримінальному провадженні.

Теорія доказів, кримінальне процесуальне доказування, його елементи, мета, значення та місце в кримінальному провадженні є предметом дослідження в працях багатьох учених. Зокрема, окреслену проблематику висвітлювали в своїх наукових доробках В. В. Вапнярчук, В. П. Гмирко, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, М. А. Погорецький, С. М. Стахівський, Г. К. Тетерятник та інші. Проте питання про генезу

наукової думки з приводу засобів доказування в кримінальному провадженні залишається малодослідженим. Ба більше, повністю погоджуємося з твердженням, що кримінальний процес як наука є динамічним, оскільки перебуває у постійному розвитку. Це обумовлено передусім тим, що стрімка зміна політичних, соціальних явищ і процесів призводить до необхідності переосмислення кримінального судочинства із використанням нових підходів¹. Відповідно, враховуючи зміни в науці кримінального процесу, змінюються й наукові підходи до окремих учень, зокрема про засоби доказування в кримінальному провадженні.

Метою представленого наукового дослідження є розкриття генези наукової думки щодо засобів доказування в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Генеза наукової думки щодо засобів доказування в кримінальному провадженні напряду залежить від «історичного розвитку уявлень про кримінальне процесуальне доказування у вітчизняній науці кримінального процесу». Як указує з цього приводу В. В. Вапнярчук, «протягом історичного розвитку вітчизняної теорії доказування (вчення про доказування) мали місце різноманітні уявлення як щодо сутності кримінального процесуального доказування загалом, так і стосовно окремих його інститутів, категорій і понять»².

Приміром, В. П. Гмирко один із перших вітчизняних науковців-процесуалістів розпочав дослідження історико-теоретичної проблеми, пов'язаної зі з'ясуванням методологічної рефлексії генези теорії доказів вітчизняної науки кримінального процесу. Він розглядає окреслену проблематику в змістовному контексті праць українських вчених, узятих в хронологічних рамках 1922–2015 рр., які охоплюють два часові проміжки: перший – від дії КПК УСРР (1922) до запровадження КПК УРСР (1961), а другий – від нього до КПК України 2012 р. При цьому вчений піддає сумнівові радянську доктринальну позицію щодо істини як мети доказування, що, своєю чергою, призвело до висновку про потребу пошуку альтернатив сучасній вітчизняній теорії доказів³.

Аналіз наукових напрацювань учених у царині кримінального процесуального доказування загалом і окремих його аспектів зокрема демонструє наявність великої кількості досить різноманітних, водночас суперечливих, наукових підходів до визначення сутності доказування в кримінальному провадженні, його системи, засобів тощо. Як результат, сформувалися різні концепції стосовно розуміння як процесу доказування

¹ Тетерятник Г. К. Уніфікація та диференціація процесуальної форми: синергетичний підхід. *Верховенство права*. 2017. № 1. С. 136.

² Вапнярчук В. В. Історичний розвиток уявлень про кримінальне процесуальне доказування у вітчизняній науці кримінального процесу. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції*: 1-й Харк. кримінал. процесуал. полілог: присвяч. 50-річчю каф. кримінал. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю. М. Грошевого (м. Харків, 16 груд. 2016 р.): зб. ст. / редкол.: О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. Г. Шило. Харків: Право, 2017. С. 115.

³ Гмирко В. П. Генеза теорії доказів вітчизняного кримінального процесу: методологічна рефлексія. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2 (12). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15hvpmmr.pdf>.

загалом, так і його невід'ємних елементів зокрема. З огляду на що в контексті дослідження генези наукової думки щодо засобів доказування в кримінальному провадженні варто окреслити найбільш поширені позиції вчених з галузі кримінального процесу до визначення змісту та призначення доказування.

Зокрема, В. В. Вапнярчук пропонує «з позиції змістовно-функціонального розуміння кримінального процесуального доказування, тобто з точки зору того, що саме вкладали науковці у зміст доказової діяльності та її основного спрямування», виокремлювати наступні чотири підходи:

1) пізнавальний підхід, згідно з яким доказування тлумачиться саме як пізнавальна діяльність. При цьому з історичним розвитком зміщувалися акценти, які в своїй сукупності визначали сутність такої пізнавальної доказової діяльності від суто логічної (раціональної) до раціонально-емпіричної;

2) діяльнісний підхід, відповідно до якого доказування – це: діяльність її процесуальних носіїв; діяльність суб'єкта доказування, котрий, використовуючи певні пізнавальні засоби, не просто отримує конкретний матеріал, а будує власну модель (проект), спрямовану на реалізацію юридичного проекту, наперед визначеного законом (певного складу кримінального правопорушення); діяльність з вироблення процесуальних рішень. Згідно з вказаним підходом метою діяльності доказування є версія;

3) комплексний підхід або, як його ще йменують, комплексна концепція передбачає «аналіз сутності кримінального процесуального доказування як з позицій комплексності теоретико-методологічного підґрунтя запропонованої концепції, так і з точки зору врахування різноманітних аспектів доказової діяльності, які знайшли своє опрацювання в науковій літературі»;

4) комплексно-системний підхід. Як указує вчений з приводу доречності його виділення й такого найменування, «перша частина назви запропонованого підходу (комплексність) завдячує розумінню доцільності й необхідності використання тих чи інших напрацювань, найбільш вагомих здобутків, які мають місце у визначених і охарактеризованих раніше підходах (трактуваннях) до доказування. Більше того, декларування підходу як комплексного, вважаємо, дає можливість урахування і використання можливих новітніх раціональних ідей щодо розуміння сутності кримінального процесуального доказування і в майбутньому. Стосовно ж другої частини назви запропонованого підходу, то вона завдячує авторському розумінню доказування як системи і можливості системного підходу (системного аналізу) до кримінального процесуального доказування»¹.

¹ Вапнярчук В. В. Історичний розвиток уявлень про кримінальне процесуальне доказування у вітчизняній науці кримінального процесу. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції*: 1-1 Харк. кримінал. процесуал. полілог: присвяч. 50-річчю каф. кримінал. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України

В. П. Гмирко, ведучи мову про генезу теорії доказів вітчизняного кримінального процесу, слушно зазначає, що «роботи українських теоретиків (особливо періоду двадцятих–п'ятдесятих років минулого століття) попри формаційний вплив радянських ідеологізмів мали своє безпосереднє коріння й джерело натхнення в працях російських процесуалістів кінця дев'ятнадцятого–початку двадцятого століття, які тоді почали активно і цілеспрямовано опановувати культурні взірці західної теоретичної й доктринальної думки»¹, через що дослідження генези теорії доказів загалом і засобів доказування зокрема обов'язково повинно включати ретроспективний огляд таких наукових праць.

Дійсно, аналіз наукових праць з галузі кримінального процесу періоду радянської України демонструє, що на початку 20-х років ХХ ст. учені-процесуалісти здійснюють перші спроби до тлумачення доказування як пізнавальної діяльності, яка реалізується за правилами та принципами гносеології, але водночас засобами та методами, визначеними юридичною наукою. Саме в цей період іде мова про формування системи доказів за результатами пізнавальної діяльності під час здійснення кримінального судочинства. Більше за все, саме в цей період формується думка, що основним завданням кримінального провадження загалом і кримінального процесуального доказування як його невід'ємного елементу зокрема є встановлення істини. При цьому в працях окресленого періоду здійснювалися спроби визначити методи доказування, способи одержання (збирання) доказів. Крім того, починаючи з середини ХХ ст., зустрічаються згадки в наукових працях, присвячених теорії доказів у радянському праві, що докази є не тільки предметом теорії доказового права, а й засобами доказування. Наприклад, як зауважує В. П. Гмирко, вагомий внесок у формування розуміння про докази як засоби доказування зробив А. Вишинський, який «розглядав процедуру в суто інструментальному плані як засіб кримінальної правової діяльності, а не як самостійний правовий феномен <...> докази, тобто предмети і дії людей, що характеризують досліджувані в перебігу слідства явища, існують незалежно від свідомості або сприйняття слідчого і судді. Вони об'єктивні, як є об'єктивний світ явищ і речей, у якому живе людина»².

З прийняттям у 1960 році нового на той час Кримінально-процесуального кодексу поступово розпочався перехід від суцього гносеологічного підходу до сутності доказування. Зокрема, науковці значно більше почали приділяти увагу процесу доказування та діяльності з доказування. Тобто розпочинається перехід від пізнавального до

Ю. М. Грошевого (м. Харків, 16 груд. 2016 р.): зб. ст. / редкол.: О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. Г. Шило. Харків: Право, 2017. С. 115–119.

¹ Гмирко В. П. Генеза теорії доказів вітчизняного кримінального процесу: методологічна рефлексія. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2 (12). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15hvpmmr.pdf>.

² Гмирко В. П. Генеза теорії доказів вітчизняного кримінального процесу: методологічна рефлексія. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2 (12). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15hvpmmr.pdf>.

діяльнісного підходу. При цьому зустрічаються думки, що засобами доказування є не тільки докази, а й слідчі та судові дії. Ба більше, починається дослідження проблематики застосування технічних засобів у доказуванні. Сформовані позиції здебільшого «мігрували» у наукові позиції фахівців з галузі кримінального процесу, а саме в царині дослідження проблематики теорії доказів і доказування в кримінальному провадженні, періоду незалежної України, починаючи з 1991 року по 2012 рік, коли було прийнято нині чинний Кримінальний процесуальний кодекс України. Приміром, В. М. Тертишник, С. В. Слінько в 1998 році в праці «Теорія доказів» зазначають, що завданням теорії доказів є «концептуальне опрацювання всіх елементів (аспектів) установлення об'єктивної істини (предмет доказування + суб'єкти доказування + засоби доказування + процес доказування)»¹. Тобто вчені також указують на існування інституту «засоби доказування» й їхню невід'ємну роль не тільки в структурі теорії доказів, а й процесу доказування загалом.

Більш кардинальних змін науковій підході до визначення сутності доказування, його змісту та місця як у кримінальному процесі, так і теорії доказів у кримінальному процесі зазнали саме після 2012 року. Це зумовлено прийняттям КПК України, який суттєво змінив тип кримінального провадження, його орієнтацію та засади реалізації. Саме в цей період М. А. Погорецький пропонує розмежовувати теорію доказів і теорію доказування. На думку вченого, кожний з них властивий свій предмет, який і дозволяє їх розрізняти. При цьому саме теорія доказування, а не доказів, на переконання науковця, поряд з іншим досліджує структурні елементи доказування – об'єкт, предмет, мету, завдання, *засоби*, суб'єкти, результат².

Крім того, після прийняття чинного КПК України чимало вчених переглянули свої підходи до трактування як теорії доказів, так і теорії доказування шляхом його уточнення та розширення. Приміром, К. В. Антонов, О. В. Сачко, В. М. Тертишник, В. Г. Уваров у 2015 році теж указують, що «теорія доказів на високому рівні узагальнення визначає мету і завдання доказування, вимоги до суб'єктів доказування, зміст, *засоби* та процесуальну форму доказування, формулює головні дефініції і принципи процесу доказування, визначаючи тим самим модель і саму технологію доказування в сучасному кримінальному судочинстві»³. Також у цей період формується нова концепція кримінального процесуального доказування, згідно з якою сутнісно-змістовне бачення доказування представлене водночас пізнавально-практичною правовою та розумовою (логіко-психологічною) діяльністю, в якій, своєю чергою, варто виокремлювати зовнішню та внутрішню структуру⁴. При цьому засоби доказування є одним

¹ Тертишник В. М., Слінько С. В. Теорія доказів. Харків: Б. в., 1998. С. 4–5.

² Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 14–15.

³ Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вишів / Антонов К. В., Сачко О. В., Тертишник В. М., Уваров В. Г. / за заг. ред. проф. В. М. Тертишника. Київ: Алерта, 2015. С. 12.

⁴ Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник*

із внутрішніх системоутворюючих структурних елементів кримінального процесуального доказування. Їх сутність зумовлюється типом кримінального процесу та кримінальними процесуальними функціями, в основі яких лежить процесуальний інтерес суб'єктів (носіїв) цих функцій, що формується на основі відповідних потреб і мотивів суб'єктів кримінального процесуального доказування¹.

З вищенаведеним твердженням варто погодитися, бо кожен інститут у кримінальному процесі має власну мету та призначення. Ба більше, зустрічаються випадки, коли функціонування інститутів має діаметрально протилежну мету. Водночас саме їх функціонування у системі, як слушно підкреслює Г. К. Тетерятник, забезпечує її результативність. Прикладом може бути діяльність сторони обвинувачення та захисту, які мають діаметрально протилежні цілі та засоби їх досягнення. При цьому змагальність і рівність сторін є невід'ємною складовою системи, яка вирішує завдання кримінального провадження². Дійсно, сторони кримінального провадження використовують передбачені кримінальним процесуальним законодавством засоби доказування з різними цілями та відповідно в різний спосіб. Проте загальна мета їх використання є спільною – зібрати належну, достатню, достовірну та допустиму доказову базу для встановлення всіх обставин, які підлягають доказуванню, й, як кінцеву мету, вирішення завдань кримінального провадження.

Як зазначалося вище, сформувався комплексно-системний підхід до трактування кримінального процесуального доказування, згідно з яким слід використовувати структурний аналіз як напрям предметної форми опису системи доказування. За допомогою такого аналізу пропонується визначається підсистеми структури змістовних елементів системи доказування (об'єкта, суб'єктивної сторони, об'єктивної сторони й суб'єкта), які, своєю чергою, також складаються з певних змістовних елементів, інтегративна єдність яких дає можливість повно та всебічно розкрити їх сутність. Показовим у цьому плані, на думку В. В. Вапнярчука, є визначення у змісті об'єктивної сторони доказування таких елементів, як дія, наслідок, причинний зв'язок, час, місце, способи, засоби й обстановка доказування. Ба більше, вчений переконаний, що використання системного підходу, як уже відзначалося, є правомірним і доцільним також при дослідженні окремих категорій і понять теорії доказування й доказового права. Серед іншого, мова йде про істину як мету доказування, про *засоби доказування* і такий їх

кримінального судочинства. 2015. № 3. С. 70–74; Вапнярчук В. В. Історичний розвиток уявлень про кримінальне процесуальне доказування у вітчизняній науці кримінального процесу. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції*: 1-й Харк. кримінал. процесуал. полілог: присвяч. 50-річчю каф. кримінал. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю. М. Грошевого (м. Харків, 16 груд. 2016 р.): зб. ст. / редкол.: О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. Г. Шило. Харків: Право, 2017. С. 119.

¹ Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 70–74.

² Тетерятник Г. К. Уніфікація та диференціація процесуальної форми: синергетичний підхід. *Верховенство права*. 2017. № 1. С. 139.

різновид, як докази, про способи здійснення доказової діяльності та ін.¹

Історичного розвитку зазнали не тільки наукові уявлення про місце засобів доказування в структурі кримінального процесуального доказування, а й про сутність указаної категорії. Зокрема, можна простежити, що зі змінами наукових підходів до визначення доказування в кримінальному провадженні релевантно видозмінювалися й наукові позиції з приводу трактування засобів доказування. Передусім зазначимо, що в 20–50-х роках ХХ ст. учені-процесуалісти не приділяли значної уваги поняттю «засоби доказування» під час дослідження проблематики кримінального процесуального доказування. Одним із перших здійснює спробу з'ясувати сутність засобів доказування у кримінальному процесі М. Гродзинський. Учений стверджує, що засоби доказування є нічим іншим як синонімічним терміном доказів. На його думку, всі положення кримінально-процесуального законодавства, які дотичні до «збирання, витребування і подання доказів», визначають засоби доказування. Протягом довгого періоду часу вчені-процесуалісти зосереджували переважно увагу на дослідженні поняття та системи доказування в кримінальному судочинстві, доказів, їх властивостей, порядку збирання, перевірки й оцінки. Проте з незрозумілих причин питання про засоби доказування в кримінальному провадженні довгий час залишалося поза належною увагою науковців. Про засоби доказування в наукових працях згадувалося поверхнево в контексті вирішення інших проблемних питань про докази та доказування в кримінальному провадженні.

Комплексно проблематика засобів доказування в кримінальному провадженні була досліджена за часів незалежності України в 2005 році на монографічному рівні С. М. Стахівським. Учений у своєму доробку продовжив розвивати наукову думку, що єдиним засобом кримінального процесуального доказування є лише докази². Проте вказана позиція викликала певні зауваження в низки вчених, які переконані, що не можна та не виправдано засоби доказування зводити тільки до доказів. Зокрема, В. П. Гмирко вказує, що доказування здійснюється за допомогою не лише юридичних засобів, а й неюридичних³. Така позиція, на нашу думку, заслуговує на існування й є обґрунтованою, адже доказування в кримінальному провадженні є симбіозом розумової та процесуальної діяльності, а значить для кожного з названих аспектів кримінального процесуального доказування використовуються різні за своєю природою

¹ Вапнярчук В. В. Історичний розвиток уявлень про кримінальне процесуальне доказування у вітчизняній науці кримінального процесу. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції*: 1-й Харк. кримінал. процесуал. полілог: присвяч. 50-річчю каф. кримінал. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю. М. Грошевого (м. Харків, 16 груд. 2016 р.): зб. ст. / редкол.: О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. Г. Шило. Харків: Право, 2017. С. 121–122.

² Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2005. С. 6; Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ, 2005. С. 170.

³ Гмирко В. П. Доказування у кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СТД–репрезентація. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. С. 198.

засоби доказування. Згідно з вказаною позицією поряд із доказами засобами доказування є й процесуальні дії¹. Ба більше, почала формуватися наукова думка, згідно з якою засобами доказування є не тільки докази та процесуальні дії, а й криміналістичні способи отримання доказової інформації², логічні прийоми тощо.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що генеза наукової думки щодо засобів доказування у кримінальному провадженні релевантна становленню та розвитку наукових підходів до визначення теорії доказів і кримінального процесуального доказування. Становлення наукової думки про засоби доказування в кримінальному провадженні припадає на першу половину ХХ ст., коли засоби доказування розглядалися через призму характеристики предмета теорії доказів і процесу доказування. Розвиток наукового уявлення про засоби доказування в кримінальному провадженні корелюється з історичними періодами розвитку кримінального процесу загалом і вчення про докази та доказування в кримінальному провадженні зокрема. Зі змінами наукових підходів до визначення доказування в кримінальному провадженні релевантно видозмінювалися й наукові позиції з приводу трактування засобів доказування: від визнання єдиним засобом доказування доказів до включення до системи засобів доказування поряд із доказами процесуальних дій, криміналістичних засобів збирання доказів, логічних прийомів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобечко Н. Р., Фігурський В. М. Поняття засобів кримінального процесуального доказування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 309–316. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/77>.
2. Вапнярчук В. В. Історичний розвиток уявлень про кримінальне процесуальне доказування у вітчизняній науці кримінального процесу. *Кримінальний процес: сучасний вимір та перспективні тенденції*: 1-й Харк. кримінал. процесуал. полілог: присвяч. 50-річчю каф. кримінал. процесу Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого та 85-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Ю. М. Грошевого (м. Харків, 16 груд.

¹ Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вишів / Антонов К. В., Сачко О. В., Тертишник В. М., Уваров В. Г. / за заг. ред. проф. В. М. Тертишника. Київ: Алерта, 2015. С. 78; Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 39; Бобечко Н. Р., Фігурський В. М. Поняття засобів кримінального процесуального доказування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 310. DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.32782/2524-0374/2023-5/77](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/77); Кікінчук В. В. Система засобів доказування в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 86, ч. 5. С. 69. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.9>.

² Коваленко А. В. Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. № 4. Том 30. С. 297–298. DOI: [10.31359/1993-0909-2023-30-4-293](https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-4-293).

2016 р.): зб. ст. / редкол.: О. В. Капліна, В. І. Маринів, О. Г. Шило. Харків: Право, 2017. С. 115–123.

3. Гмирко В. П. Генеза теорії доказів вітчизняного кримінального процесу: методологічна рефлексія. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2 (12). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15hvppmr.pdf>.

4. Гмирко В. П. Доказування у кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СТД–репрезентація. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2010. 314 с.

5. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.

6. Кікінчук В. В. Система засобів доказування в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 86, ч. 5. С. 66–71. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.9>.

7. Коваленко А. В. Криміналістичні засоби кримінального процесуального доказування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. № 4. Том 30. С. 293–303. DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-4-293.

8. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12–25.

9. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 63–79.

10. Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2005. 31 с.

11. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: монографія. Київ, 2005. 272 с.

12. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вишів / Антонов К. В., Сачко О. В., Тertiшник В. М., Уваров В. Г. / за заг. ред. проф. В. М. Тertiшника. Київ: Алерта, 2015. 294 с.

13. Тertiшник В. М., Слінько С. В. Теорія доказів. Харків : Б. в., 1998. 233 с.

14. Тетерятник Г. К. Уніфікація та диференціація процесуальної форми: синергетичний підхід. *Верховенство права*. 2017. № 1. С. 136–142.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2025

Vasyl KIKINCHUK,

PhD in Law, Associate Professor

(*Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine*)

GENESIS OF SCIENTIFIC THOUGHT REGARDING MEANS OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

It has been emphasized that it is impossible to imagine criminal

proceedings outside the process of proof and vice versa, because the indicated types of activity are interconnected. It has been emphasized that the criminal process is dynamic, undergoes changes taking into account the development of society, the legal system, etc., and therefore individual elements (institutions) of criminal procedural law evolve, which is reflected in scientific theories. It has been found that the formation and development of scientific thought about the essence, content and significance of means of proof in criminal proceedings was carried out under the influence of many factors and directly depend on the established approaches not only in the science of criminal procedure, but also in evidentiary law. It has been emphasized that the direct influence on the genesis of scientific thought about means of proof in criminal proceedings is exerted by the constant updating of criminal procedural legislation taking into account social needs, for example, against the background of the development of a democratic and legal state, the implementation of international legal standards in the domestic criminal process, the adaptation of the procedure for conducting criminal proceedings to the conditions of martial law, etc. It has been established that the genesis of scientific thought about means of proof in criminal proceedings is relevant to the formation and development of scientific approaches to the definition of the theory of evidence and criminal procedural proof. It has been stated that the formation of scientific thought about means of proof in criminal proceedings falls on the first half of the twentieth century, when means of proof were considered through the prism of the characteristics of the subject of the theory of evidence and the process of proof. It has been noted that the development of the scientific idea about means of proof in criminal proceedings correlates with the historical periods of the development of the criminal process in general and the doctrine of evidence and proof in criminal proceedings in particular. It has been established that with changes in scientific approaches to the definition of evidence in criminal proceedings, scientific positions on the interpretation of means of evidence have also changed: from recognizing evidence as the only means of proof to including it in the system of means of proof along with evidence of procedural actions, forensic means of collecting evidence, logical techniques, etc.

Key words: *evidence, criminal procedural evidence, means of evidence, criminal proceedings, criminal procedural legislation, scientific opinion, scientific positions, scientific approaches, concepts, theories, genesis, formation, development.*